

Олександр ФЕДЧУК
(Луцьк)

ТУРКОВИЦЬКА ІКОНА БОЖОЇ МАТЕРІ: УКРАЇНСЬКИЙ СЛІД ВЕЛИКОЇ СЯТИНИ ХОЛМЩИНИ

16 серпня 1998 року урочистим хресним ходом у Спасо-Преображенський кафедральний собор міста Кривий Ріг було перенесено Турковицьку ікону Божої Матері, яка з того часу, як заступниця усього Криворіжжя, і знаходиться у головному храмі краю. Як образ, сам назва якого свідчить про далеко не місцеве походження, опинився у Південно-Східній Україні – про це у Кривому Розі тільки здогадуються. Там кажуть, що ікону було несподівано знайдено на початку 1980-их років у криворізькій Свято-Вознесенській церкві – єдиному храмі міста, який не закривався у радянські часи. На Дніпропетровщині знають, що до них було переселено чимало українців із Польщі у сумнозвісні сорокові роки двадцятого століття, тому й припускають, що ікону привезли з собою переселенці з-за Бугу.

Ще у Кривому Розі добре знають давню історію ікони, яка була однією із найшановніших святинь етнічних українських православних земель Польщі. Древнє передання пов'язує її появу із ще одною визначною святинею – Ченстоховським чудотворним образом Пресвятої Богородиці, який галицько-волинський князь Лев Данилович привіз наприкінці XIII століття у місто Белз. У 1382 році польський князь Владислав Опольський, не зважаючи на протести місцевих православних, перевіз ікону у Ченстохов. Дорогою, коли ікона знаходилася поблизу села Турковичі, сталося чудо: карета раптом зупинилася, а сам образ засяяв незвичним світлом. Князь все ж із потугами повіз ікону далі, але одразу після його від'їзду на тому місці, де стояла карета, у сьвітлі явилася інша ікона Божої Матері, яка була точною копією знаменитого образу із Белза. Місцеві жителі вирішили побудувати тут храм, а вже наступного ранку Пресвята Богородиця Сама вказала розміри майбутньої церкви – те місце повністю поросло ромашкою [1]. Незабаром там заснували чоловічий монастир, відомості про який губляться у сивій давнині. Відомо тільки, що у XVIII столітті його використовували уніати, які згодом і закрили обитель. Церкву з іконою, яку глибоко шанувало місцеве населення, було приписано до парафії у Сагрині.

У 1903 році чернечу обитель було відновлено як філію Радочницького жіночого монастиря, а у 1912 році Турковицький монастир, при якому діяла учительська семінарія, уже став самостійним [2]. Мирне життя обителі перервала Перша світова війна. У цей час чимало закладів, які опинилися у прифронтовій полосі, були евакуйовані вглиб Росії, куди виїхали і дві монахині (рідні сестри), які й забрали з собою оригінал чудотворної ікони, котрий опинився у Марфо-Маріїнській обителі Москви. Незабаром у Росії, як відомо, запалала революція і Турковицька ікона Божої Матері безслідно зникла у вирі страшного лихоліття. Новою польською владою закрито було і Турковицький монастир, приміщення якого у православних відібрали, а головний собор – зруйнували.

Втім, православні мешканці Холмщини, які повернулися до своїх домівок, не забули про свою святиню, без якої уже не уявляли своє життя. Вони у 1928 році побудували капличку на цвинтарі, де помістили шановану копію Турковицького образу Богоматері. Цією копією у срібній позолоченій ризи у 1906 році в обителі зустрічали єпископа Люблінського і Холмського Євлогія (Георгієвського), який згодом став і Волинським архіпастирем – він залишив чудові спогади про своє життя, в яких не раз згадується і Турковицька обитель [3]. У Турковичі знову стали стікатися паломники, а особливо багато їх прибувало у свято Положення Ризи Пресвятої Богородиці у Влахернах (15 липня) та на день Покрови Божої Матері (14 жовтня). Владика Євлогій (Георгієвський) згадував, що на такі свята ще у 1900-их роках стікалися десятки тисяч віруючих із навколишніх населених пунктів.

У 1938 році і цей храм був знищений польською владою, а у березні 1944 року українське населення постраждало від нападу польського партизанського загону Армії Крайової. Унаслідок цього 80 осіб було жорстоко вбито, а 150 будинків – зруйновано. Вцілілі мешканці Турківців згодом були переселені в Україну і православна молитва до Божої Матері Турковицької у краї

припинилася.

Копія чудотворної ікони, як було зазначено раніше, знайшлася лише на початку 1980-их років. Втім, ця історія має ще один крутий поворот: у самій Польщі не згадують про Кривий Ріг, коли говорять про знахідку. У 1981 році митрополит Варшавський і всієї Польщі Василій (Дорошкевич) приїхав у Турковичі і у напівзруйнованій капличці несподівано віднайшов копію Турковицького образу, а згодом і саме свято на честь ікони знову стало об'єднувати православних у Польщі 15 липня кожного року [1].

Зважаючи на це, можна подумати, що у Кривому Розі знайшлася якась звичайна ікона, що не була цінною святинією для православних холмщаків. Проте, таке припущення якраз можна висловувати щодо образу, який знайшовся у руїнах храму у Турковицях, а ось у тому, що в українському місті було знайдено шановану копію Турковицької Божої Матері, можна не сумніватися. Підставою для таких сміливих заяв є віднайдені документи Державного архіву Волинської області, які, мабуть, ще й не були введені у науковий обіг. Принаймні, жодних згадок про них автору дослідження знайти не вдалося, і небагата офіційна історія криворізького образу ними ще не доповнена.

Отож, як усе було насправді? Відповідь на це запитання дадуть самі переселенці, які 2 липня 1947 року написали листа (можливо, не без участі єпископа Волинського і Ровенського Варлаама – зважаючи на високу грамотність тексту) Патріаршому Екзарху України митрополиту Київському і Галицькому Іоанну (Соколову). У 1944 році православні українці були переселені із Туркович у місто Апостолово на Дніпропетровщині. «Дякуючи старанням і трудам нашого шанованого настоятеля о. Симеона Костюка, – читаємо у проханні, – ми змогли перевезти чудотворну ікону Божої Матері, а також і усе церковне начиння. У 1946 році нас знову переселили у Ківерцівський район Волинської області на хутори Небожка, Жидичин і Липовці, що тісно прилягають один до одного і таким чином є ніби одним селом. Узяти сюди глибокошановану і дорогу для нас святиню місцева громадянська і духовна влада не дозволила. Тепер, живучи на новому місці, ми відчуваємо глибоку скорботу і відчай, бо позбавлені можливості припадати зі своїми радощами і горем до нашої гаряче-любимої святині та чути службу і слово напучення та втіхи нашого шанованого настоятеля, який служив у нас більше 12 років і став для нас як рідним батьком. Припадаючи до ніг Вашого Високопреосвященства, смиренно зі сльозами молимо про допомогу, щоб повернули нам святиню нашу і настоятеля о. Симеона Костюка» [4].

16 листопада 1947 року з проханням до Екзарха звернувся і єпископ Варлаам (Борисевич), який просив того підтримати перед відповідними органами державної влади прохання переселенців про повернення Турковицької ікони Божої Матері [5].

18 грудня за розпорядженням митрополита Іоанна до єпископа Варлаама письмово звернувся керуючий справами Екзархату прот. Костянтин Ружицький – волинянин, який згодом став ректором МДА та головою Учбового Комітету при Священному Синоді РПЦ. У даному листі йшлося про те, що уповноваженому Ради у справах РПЦ по Дніпропетровській області Бабаєву було дано розпорядження повернути чудотворну ікону переселенцям. Вони мають самі звернутися до Бабаєва на основі оповіщення уповноваженого Ради у справах РПЦ при Раді Міністрів УРСР Ходченка від 11 грудня 1947 року [6].

Бабаєв, на вимогу Ходченка, встановив, що образ знаходиться у молитовному домі міста Апостолово. Він дав вказівку настоятелю общини віддати ікону представникам православної общини із Ківерцівського району. Дніпропетровський уповноважений у листі до свого київського начальника просив того сповістити волинян про можливість виїзду за отриманням ікони, маючи від приходу відповідну довіреність [7].

Копію цього листа Бабаєва Ходченко 14 січня 1948 року надіслав волинському уповноваженому Ради у справах РПЦ Діденку «для відому і виконання» [8]. Діденку, якому не було сказано про те, мешканці якого саме населеного пункту зверталися за допомогою, 21 січня спробував зіграти на простачка і заявив, що «по Ківерцівському району зареєстровано 11 приходів і важко визначити, що дуже важливо, який приход клопотав про повернення Турковицької ікони Божої Матері». Волинський уповноважений заявив, що й сам ківерцівський благочинний не знає про такий приход і просив Ходченка повідомити конкретніше [9].

Здивований Ходченко 28 січня відповів Діденку: «Ви повідомили, що по ківерцівському району зареєстровано 11 приходів і тому важко визначити, який приход клопотав про по-

вернення Турковицької ікони Божої Матері з м. Апостолова Дніпропетровської області. Читаючи про Ваші «труднощі», хочеться сказати – досить наївна Ваша аргументація. Слід було тільки підняти слухавку телефону і довідатися у керуючого єпископа, яка з общин бувшого Турковицького приходу Люблінської області повернулася із м. Апостолово Дніпропетровської області і поселилася на території Ківерцівського району Волинської області, як все б стало ясным. Ви ж затіяли з цього питання непотрібну переписку про «труднощі» розшуку цілої общини. Пропоную уточнити адрес через Ківерцівську райраду, якщо духовенство не відає, де розташувалася ціла община, що повернулася (переселенці) із Дніпропетровщини, а тов. Бабаєву пропонується додатково від себе безпосередньо повідомити у Луцьк тов. Діденку про місце знаходження релігійної общини переселенців (у тов. Бабаєва знаходиться заява релігійної общини про повернення ікони)» [10].

5 лютого Бабаєв повідомив Діденку про те, що релігійна громада знаходиться на хуторах Небожка і Липовці, які прилягають один до одного і являються ніби одним селом [11].

На жаль, це остання згадка у Державному архіві Волинської області про Турковицьку ікону. Очевидно те, що за своєю святинею переселенці в Апостолово таки не поїхали, або там її не віддали. Причину цього в'яснити важко, хоча, можливо, дослідження документів Державного архіву Дніпропетровської області чи церковних архівів краю могли б пролити світло на цю цікаву подію. Думається, що саме там, зважаючи на нинішній статус ікони у краї, найбільше зацікавлені у цьому. Чи це не так?

Ми ж можемо резюмувати, що у Кривому Розі таки дійсно знаходиться ікона, привезена як велика святиня із Турковичів. При цьому приходиться відкинути існуючі припущення про те, що ця ікона може бути оригіналом Турковицького образу, який віднайшовся більше як через півстоліття після втрати.

---

1. Литвиненко Н. Небесная Заступница Криворожья / Н. Литвиненко // журнал «Спасите наши души» – №6, 2010.

2. Жіночий монастир Покрови Пресвятої Богородиці в Турковичах [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.lublin.cerkiew.pl/page.php?id=315>.

3. Путь моей жизни: Воспоминания Митрополита Евлогия (Георгиевского) изложенные по его рассказам Т. Манухиной - М.: Издательский отдел Всецерковного православного движения, 1994. – 621 С.

4. Державний архів Волинської області, Ф. Р-393, оп. 2, спр. 10, арк. 84.

5. ДАВО, Ф. Р-393, оп. 2, спр. 10, арк. 85.

6. ДАВО, Ф. Р-393, оп. 2, спр. 10, арк. 83.

7. ДАВО, Ф. Р-393, оп. 2, спр. 10, арк. 81.

8. ДАВО, Ф. Р-393, оп. 2, спр. 10, арк. 80.

9. ДАВО, Ф. Р-393, оп. 2, спр. 10, арк. 77.

10. ДАВО, Ф. Р-393, оп. 2, спр. 10, арк. 79.

11. ДАВО, Ф. Р-393, оп. 2, спр. 10, арк. 78.